

Natuurlijk zijn wij dadelijk op de gedachte gekomen, uit deze noten djimats te vervaardigen. Dit moet echter met alle toewijding en voorzichtigheid geschieden, Opdat niets profaans de noten aanraakt, moeten ze afkomstig zijn van bloemen die kunstmatig met eigen stuifmeel van den fetischpalm bestoven zijn geworden. Dan worden 13 noten aan een Mekka-pelgrim medegegeven, om ze de Kaaba, den grooten heiligen steen, te laten „kussen”, waardoor de djimats reeds tot echte „Hadji's” zijn bevorderd. Maar dit is nog niet voldoende. Omdat de in een land gegroeide godheden zich dikwijls sterker toonen dan de geïmporteerde, worden de noten na terugkomst uit Mekka nog volgens een streng geheim gehouden, heiligend hantoestisch ritueel ingewijd. De op de deze manier vervaardigde djimats bezitten, zooals reeds veelvoudig gebleken is, demonische, magisch-mystische, sprookjes-achtige tooverkrachten, van welke het raadsel wel door geen wetenschap ooit zal zijn op te lossen.

De op Nijkerk aanwezige fetischpalm is zeer waarschijnlijk het eenige exemplaar in het geheele Oosten, zoodat wij in de djimat-„schepping” een monopolie bezitten, waartegen geen concurrentie kan optornen

E. FICKENDEY.

RHINOCEROS SONDAICUS IN WEST-JAVA

Zooals de lezers al wel in de dagbladen gelezen zullen hebben, werd den 31en Januari j.l. een fraaie mannelijke badak (*Rhinoceros sondaicus*) aan de Zuidkust van het Regentschap Tasikmalaja t. b. v. het Zoologisch Museum neergelegd. Het lijkt mij niet ondienstig den lezers van De Tropische Natuur eenige bijzonderheden omtrent deze laatste aanwinst van het Museum mede te deelen, waarbij ik mij echter, op verzoek der Redactie, uitermate beperken zal.

In de eerste plaats dan, wil ik even mededeelen, waarom dit exemplaar, dat immers behoort tot een reeds zeldzame en met snelle uitroeiing bedreigde diersoort, gedood werd. In de bijkans ondoordringbare bosschen aan de Zuidkust van het district Karangnoenggal leefden tot 1918 nog twee badaks; in dat jaar echter werd een dezer exemplaren op illegitieme wijze neergelegd. Sedert mijn komst in deze streken (Maart 1929) heb ik toen „das Leben und Herumtreiben” van het overgebleven exemplaar nauwkeurig nagegaan en doen nagaan, waarbij mij bleek, dat het volkomen uitgesloten geacht moest worden, dat het dier ooit nog met soortgenooten in aanraking zou kunnen komen. Voor het voortbestaan der soort was dit exemplaar dus absoluut waardeloos, terwijl groote kans bestond, dat het te avond of te morgen door stroopershand zou vallen dan wel zijn natuurlijken dood zou sterven; in beide gevallen zou het echter voor de wetenschap verloren zijn gegaan. Toen ik derhalve verleden jaar den Directeur van het Zoologisch Museum met een en ander in kennis stelde, was deze direct bereid om maatregelen te treffen ten einde dit kostbare object voor het Museum in handen te krijgen, weshalve een besluit werd geslagen, waarbij aan den heer P. F. FRANCK, taxidermist van het Museum, machtiging werd verleend om met twee andere heeren te trachten den badak buit te maken.

Nadat uitstekende speurders de dagelijksche gangen van het dier gedurende eenigen tijd hadden vastgesteld, werd de eerste poging gewaagd in September van

het vorig jaar. Wij waren het er al spoedig over eens, dat drijven volstrekt geen zin had en dat men slechts resultaat mocht verwachten van het volgen van het dier op het verse spoor. Dit bleek in het geheel geen sinecure, want het terrein, waarin de badak zich bij voorkeur ophield, was begroeid, hetzij met wildhoutstruikgewas, waarin geweldig veel areuj-soorten (slingerplanten) voorkwamen, hetzij met saliera (*Lantana Camara*) of bamboe doeri. Dientengevolge moesten wij uren lang in gebukte houding door de tunnels van den badak sluipen, zonder *eenig* uitzicht, en een voortdurenden strijd tegen slingerplanten en doorngewassen voeren. De eenige aanwijzingen omtrent het vorderen (inhalen) waren de sterke urinelucht, die in de tunnels heerschte, en de pyramidevormige mesthoopen van het dier,

waarvan de mestballen de grootte van tennisballen hadden. Het enorme spoor (28 × 29 cm) imponeerde ons machtig en ik wil niet ontkennen, dat als de tunnel somwijlen bijzonder nauw en donker werd, wij elkander wel eens veelbeteekenend aankeken.

Toch hadden wij reeds den eersten dag bijzondere veine, doordat wij den badak 's middags circa half zes tot op 15 meter konden benaderen en wel terwijl het dier aan het laveien was. Met groot geraas trok hij kleine dunne boompjes om, ten-

Fig. 1. P. F. FRANCK met zijn buit.

Foto P. F. Franck].

einde er de poetjoek af te kunnen eten. Echter kon in de dichte begroeiing slechts de voorste man, de heer FRANCK, iets zien, nl. een groot donker voorwerp, waaraan kop noch staart te onderscheiden was. Goede raad was duur; volgens de regelen der edele jachtkunst mocht onder deze omstandigheden feitelijk onder geen voorwaarde geschoten worden. Daartegenover stond de uitdrukkelijke opdracht om den badak voor het Museum te veroveren en de groote waarschijnlijkheid, dat men in dagen of weken niet meer zoo'n kans krijgen zou. Het móést dus en daverend klonk de knal door de rimboe. Wat toen gebeurde is moeilijk te beschrijven; het leek wel of er een cycloon losbarstte. Als een locomotief stormde de badak door de bamboe doeri, viel, stond weer op en stampte op den grond en donderde door de balla (ruigte van a lang², glagah, tjenté, e.d.), naar het ons voorkwam in halve cirkels. Daarbij konden wij absoluut niets zien, zoodat ons, laat ik het eerlijk bekennen, de nekhaartjes recht op stonden. Na eenigen tijd echter trad de stilte weer in en na nog een poosje gewacht te hebben, werd de plaats van de „Anschusz” opgezocht, in de omgeving waarvan wij weldra rijkelijk bloed vonden

op schouderhoogte en verdacht veel lijkend op longenbloed. In de beste hoop keerden wij in de vallende duisternis naar ons bivak terug, onderweg vele veronderstellingen uitend, theoriën opstellend en ons voornemend om met zonsopgang onmiddellijk weer het spoor te volgen.

Helaas, dit behoeftte niet; reeds voor dag en dauw kwam een spoorzoeker ons melden, dat de versche prent van den badak op den desaweg stond en dat geen druppeltje bloed meer te vinden was. Weg was dus alle hoop; doch nagezocht moest er worden. Kort en goed, wij volgden het spoor door zwaar begroeid, moeilijk terrein van 's morgens zeven tot 's middags vier uur en konden slechts constateeren, dat de prent volkomen normaal was, dat de badak met smaak gegeten en op tijd zijn modderbaden genomen had en dat hij blijkbaar een onbeduidende vleeschwond had opgelopen, zoodat er voor ons voorloopig niets meer te doen was. Na rijp beraad werd derhalve besloten het dier eenige maanden rust te geven en het daarna nogmaals te probeeren.

Gedurende de volgende maanden werd den neushoorn een belangstelling geschonken, een vorst waardig. Geregeld kwamen de berichten binnen; hij was om den anderen dag daar en daar, hij kwam vaak op bepaalde tegallans, waarbij hij rustig dwars door de paggers wandelde, ja hij bezocht in het holst van den nacht zelfs de baleh desa en het erf van den loerah van S. Op het laatst werden de berichten zelfs verontrustend; de kinderen dorsten niet meer naar de desaschool en de vrouwen durfden zich niet ver van de desa te verwijderen.

Ergo werd eind Januari wederom besloten een poging te wagen; alleen, de berichten leken haast te mooi, het leek bijna eenvoudig werk. En zooals het vaak gaat, juist nu het zoo makkelijk leek, ging het niet zoo vlot. Den eersten middag werd het spoor verloren op een keiharde grasvlakte; den tweeden dag volgden de speurders het spoor van zonsopgang tot zonsondergang, zonder het echter versch genoeg te bevinden. Met bange vreeze zagen wij het aanbreken van den derden dag, den dag waarop twee onzer terug moesten keeren, tegemoet. Het leek wel of er iets niet in orde was, of er plotseling iets geheimzinnigs gebeurd was. De morgen verstreek . . . de koffers en veldbedden werden gepakt . . . alles was klaar om af te reizen. Daar kwam eindelijk bericht: het versche spoor was gevonden op 4 km van ons bivak!

Fig. 2. Het laatste portret van den ouden heer.

[Foto P. F. Franck.]

Wat te doen, het was reeds half drie, de kansen leken niet overmatig groot. Edoch, het moest geprobeerd worden, dus vooruit maar weer. Het begin verliep vlot, het ging over tegallans en door niet al te zwaar bosch, maar tegen vier uur werd het weer beroerd en schoven wij de tunnels onder de *Lantana* en bamboe doeri weer in. Wederom die lucht van pricinezuur — wederom die enorme mesthopen. Zullen we hem nog bij „Büchsenlicht” inhalen?

Vijf uur! Daar stopt KARTA, het phenomeen, de onvervangbare! Hij wijst met een roetzwarte wijsvinger naar voren. Het kraakt rechts van ons; de heer VAN H. en ondergeteekende maken front naar rechts, maar wij kunnen geen vijf meter vooruit zien. Dan zien wij KARTA steeds maar vooruitwijzen en eindelijk zien wij den heer FRANCK aanleggen. Donderend valt het schot, en wederom is het of een sneltrein door de balla stormt. Wij hooren hem afgaan, schijnbaar in een rechte lijn.

Als het stil is geworden, nemen wij de situatie op. Aan het einde van een rioolvormige tunnel blijkt zich een modderpoel te bevinden, die er uit ziet als een reusachtige pot blauwe zalf. De heele begroeiing er omheen zit duim-, neen decimeterdik onder de vettige pap — geen druppeltje bloed! Zou het weer voor niets zijn geweest?

Wij reconstrueeren den toestand; thans was een schijf van minstens 40 cm in het vierkant duidelijk zichtbaar geweest op 15 à 18 m. De tunnel fungeerde bovendien als richtingswijzer; het schot was kalm en met vaste hand afgegeven. Neen, dit kon niet mis zijn en toch?? Twee leden van het jachtgezelschap zijn gedwongen in den nacht af te reizen; de heer FRANCK zal morgen met zijn mantri en de beste speurders nazoeken

Zes en dertig uur later (het jachtveld was nu niet direct vlak bij een telefoonkantoor gelegen) . . . daar ratelt de telefoon. Hij is gevonden; dicht bij zijn modderpoel, in zijn schalen ineen gezakt. Een longen-schot heeft een einde gemaakt aan het leven van dezen eenzamen kolos.

Over eenigen tijd zult U dit pracht-exemplaar, een oeroud mannetje, in het Museum te Buitenzorg kunnen bewonderen.

Garoet, Februari 1934.

F. J. APPELMAN

Het doodelijk schot werd uit de vrije hand gegeven met een systeem Mauser 9,3 Burgsmüller u. Söhne, met een „Vollmantel” kogel, op een afstand van 18 meter. Het schot was „hoogblad” op de 5de rib, ongeveer 10 cm onder de wervelkolom. De kogel sloeg aan den achterkant door het blad, waardoor dit over een lengte van 10 cm bij een breedte van slechts 1 cm versplinterd werd. Daarna werd de 5e linker rib (van voren af gerekend) verbrijzeld en ging de kogel door den grooten longvleugel, doorboorde en verscheurde nog de 3e rechter rib (van achteren af gerekend) en bleef aan den rechter zijkant onder den buik in de huid steken. De kogel zelf werd, verdeeld in twee versplinterde „mantel”-deelen en het intact gebleven looddeel, welke deelen op 30 cm afstand van elkander verwijderd vast in de buikhuid zaten, aldaar teruggevonden.

Zooals bekend is, worden oude *Rhinoceros sondaicus*-bullen met voorliefde clandestien gejaagd, aangezien momenteel de waarde van hoorn en huid nog zeer hoog is. Daarom is het dan ook niet te verwonderen, dat we in dit skelet sporen hebben gevonden van een oud schot en wel aan den buitenkant van de linker

bekkenvleugel, 6 cm van den bekkenrand verwijderd. Men heeft hier naar alle waarschijnlijkheid te doen met een looperschot, of hier is sprake van de methode, zoo vaak door Inlandsche stroopers gevolgd, waarbij 1 groote kogel caliber 12 gladloop samen met 1 kleiner exemplaar (pelor anak) in één huls op het wild worden afgeschoten, daar tweemaal op 10 cm afstand de bekkenvleugel doorboord werd. Het dikke been werd verscheurd en had twee gaten. is echter zeer goed geheeld en vertoont nu aan den onderkant zeer koraalvormig vergroeide uitwassen. Het linker bekkenbeen is hierdoor met de jaren verdikt en 7 mm dikker dan de normale rechter zijde.

Helaas weten wij van den ouderdom van den neushoorn over het algemeen zeer weinig. In BREHM wordt aangehaald, dat de Indische *Rh. unicornis* in gevangenschap van den Barrakpur Tuin (Calcutta) 45 jaar oud werd, en dat men in andere europeesche dierentuinen dezelfde ervaringen had opgedaan. Rekent men daarbij nog eenige jaren voordat het jonge dier zich in gevangenschap bevond, zoo kan de gevangenschapsouderdom wel op 50 — 55 jaar gesteld worden. In ieder geval kan men aannemen dat neushoorns daar, waar ze niet gestoord worden, in de vrije natuur over het algemeen een veel hooger leeftijd kunnen bereiken.

In BREHM zegt verder LYDEKKER dat *Rh. sondaicus* zoo niet kleiner dan toch zeker lichter gebouwd is dan de Indische *Rh. unicornis*. Verder wordt van *Rh. unicornis* een totale lengte (de staart inbegrepen) van slechts 3750 mm aangevoerd, waarvan 600 mm voor den staart afgaan. Daarbij wordt als gewicht genoemd van een levend exemplaar 2000 kg; waarschijnlijk is dit bepaald van een dier in gevangenschap.

Ook BENGST BERG geeft in zijn belangwekkend boek „Meine Jagd nach dem Einhorn” een globaal gewicht van 3000 kg op. Zeer zeker gaat het hier over de Indische *Rh. unicornis*. Hij zegt verder, dat de Javaansche neushoorn *Rh. sondaicus* veel kleiner is dan *Rh. unicornis*. Helaas geeft BENGST BERG geen voetafdrukken (prenten) van den eenhoorn op, ofschoon hij ze vaak genoeg gemeten heeft. Daarom kan men hier de juiste grootte-verhoudingen op het oogenblik niet opgeven. Een normale voetafdruk (prent) van een volwassen mannelijk exemplaar alleen al zou ons een vrij juiste oplossing geven. Het zou wel interessant zijn nadere bijzonderheden te vernemen, te meer daar maten en gewichten als ook de grootte van de prent (vooroot 29 × 28 cm) van onzen oerouden *Rh. sondaicus*-bul bekend zijn. Naar het schijnt zijn zeer oude exemplaren van *Rh. sondaicus* toch niet zoo veel kleiner dan *Rh. unicornis*, ofschoon weer van andere groote zoogdieren als olifant, banteng en tijger van het Indische vasteland bekend is, dat zij grooter zijn dan die van den Indo-Australischen Archipel.

De heer HAZEWINKEL geeft in zijn artikel „*Rhinoceros sondaicus* in Zuid-Sumatra” in De Tropische Natuur (XXII, 1933, p. 101) en in „The Java Gazette” (November 1932) een hoornlengte van 37 cm en een basislengte en -breedte van 22 bij 15 cm op. (Zou hier niet een drukfout binnengeslopen zijn en inplaats van 37 cm 27 cm hoornlengte bedoeld worden?) Volgens de maten genomen van de foto van den heer HAZEWINKEL komt de hoornlengte niet overeen met de maten van den door ons neergelegden bul. Ook de lichaamshoogte van *Rh. sondaicus* door den heer H. opgemeten wijkt nog al af van onze maten.

Als grootste hoornlengte wordt in BREHM opgegeven 25 cm; dit zegt natuurlijk niets, en ROWLAND WARD's „Records of Big Game” staat momenteel ter vergelijking niet tot onze beschikking.

EENIGE MATEN VAN HET GESCHOTEN EXEMPLAAR.

De totale lengte incl. staart vanaf den bek over den rug gemeten bedroeg 3920 mm.

De jagersmaat van het lichaam zonder den staart, gemeten tusschen twee loodrechte stokken bedroeg 3200 mm, de staartlengte 480, oorlengte 200, schouderhoogte 1600 en heuphoogte 1480 mm.

Het totale gewicht bedroeg 2280 kg. Hierbij zijn alle vleesch- en skeletdeelen, zoowel als de edele organen, met behulp van een transportweger gewogen. Het totale gewicht van d en huid werd in pikols berekend (10 koelies waren noodig voor het pikoelen van den huid, 1 pikol = 60 kg, dus totaal 600 kg). Voor bloed en andere stoffen als maaginhoud is 150 kg getaxeerd. Het hart alleen al had een gewicht van $5\frac{1}{2}$, de lever van 18, de milt van $3\frac{1}{2}$, de genitaliën van $5\frac{1}{2}$ en de schedel met hersenen en hoorn 38 kg.

Het gewicht van den verschen hoorn bedroeg 986, dat van den uitgedroogden hoorn 847 gr. De hoornlengte is 215 mm, waarbij opgemerkt zij, dat de punt van den hoorn wat afgesleten is, zoodat de eigenlijke hoornlengte van dezen ouden bul wel 250 mm is geweest.

De hoornomvang aan de basis bedraagt 565, de hoorndoorsnede van de ovale basis 210 bij 130, en het dikste gedeelte van het huid-nekschild 32 mm.

SKELETMATEN VAN RH. SONDAICUS

Hier volgen enkele maten van het geschoten exemplaar (1) vergeleken met die van een gevonden incompleet skelet (2) van een eveneens zeer ouden sterken neushoornbul uit het natuurmonument Oedjoengkoelon. En verder die van een zeer ouden schedel van *Rh. sondaicus* van Java, evenals het voorgaande aanwezig in het Zoölogisch Museum te Buitenzorg, waarvan de juiste vindplaats niet bekend is (3). Alle maten in mm.

	(1)	(2)	(3)
Schedellengte gerekend van de uiterste punt van den snuit tot aan de achterhoofdknobbels	612		634
De grootste jukbeenbreedte	336		357
Hoogte onderkaak van het gewricht tot de beneden onderkaakhoek gemeten	214	222	235
Alle kauwvlakten van de kiezen zijn sterk verdiept en afgesleten.			
1e halswervelbreedte	386	373	
1e halswerveldiepte			
Aantal halswervels	7		
„ rugwervels	22		
„ samengegroeide bekkenwervels	5		
„ staartwervels	23		
„ paar ribben	(12 + 6) 18		en de 4 verbredingen der lendenwervels.
„ borstbeenderen	5		
Het sleutelbeen ontbreekt zooals bekend is bij alle <i>Rhinoceros</i> -soorten.			
Lengte	365	380	
Breedte			
Breedte doornvormig uitsteeksel v. d. 2e rugwervel	55	50	
Overwelfde breedte aan het uiteinde van dit uitsteeksel (door ouderdom gevormd)	72		
Bekkenbreedte	730	740	
„ vóór			
„ achter			
Grootste lengte van het bekken	524	527	

Aan de maten is te zien, dat deze bij zeer oude exemplaren (1 en 2) onder elkaar nogal aan schommelingen onderhevig zijn.

De 5 doornuitsteeksels van het bekken zijn door ouderdom in een ruw recht beenstuk geheel samengegroeid, waarbij deze, dus de enkele 5 doornuitsteeksels, nog even als zoodanig in profiel zijn te onderscheiden; van boven gezien zijn ze echter geheel glad met elkander vergroeid. Langs de geheele oppervlakte heeft zich door ouderdom een overwelfing gevormd, zoodanig, dat de breedte 50 mm

bedraagt en bijna de geheele ruimte tusschen het wervellichaam en de werveluitsteeksels afsluit. De overige deelen van alle doornuitsteeksels, met uitzondering van die van de halswervels, lijken op ijzer, dat door krachtig slaan aan weerszijden omgebogen is.

De groote bekkendeelen zijn aan den buitenkant, dus ook aan de flanken, eveneens zeer verbreed, zoodat deze randen daar, waar de huid op ligt, 55 mm breedte aanwijzen, terwijl aan den achterkant de overwelfing 15 mm dik, resp. breed is.

De welfing van enkele beenderdeelen van het oude bekken, uit Oedjoengkoelon afkomstig (2), is ongeveer even groot, slechts een weinig verdikt. Wel een bewijs, dat het neergelegde dier zeer oud is.

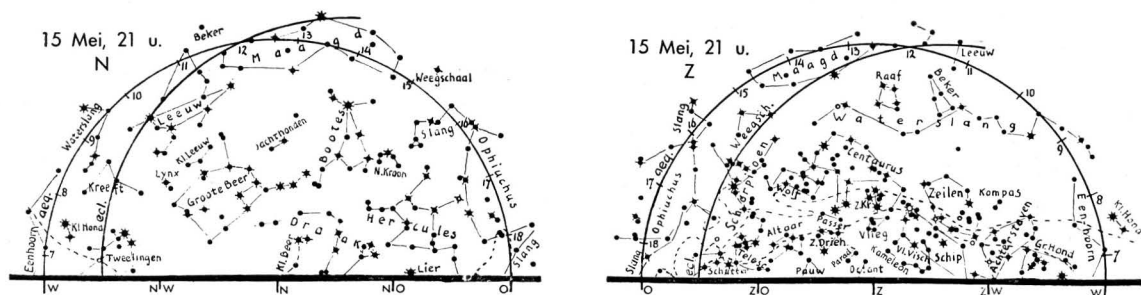
De doornuitsteeksels van de rugwervels, waarvan het langste uitsteeksel met de werveldeelen 365 mm lang is, zijn eveneens aan den buitenkant sterk overwelfd, zoodat de grootste breedte aan den rug aan weerskanten 75 mm bedraagt. Eveneens door ouderdom zijn ook de doornuitsteeksels der rugwervels zeer overwelfd, terwijl de halswerveluitsteeksels daarentegen slechts een zwakke, of bijna geen verbreding of verdikking vertoonen. Over de ribben valt niets bijzonders op te merken, alle valsche ribben daarentegen zijn ten deele reeds verbeend. Ook de oorschelp was aan de basis gedeeltelijk verbeend en had een lengte, breedte en dikte van resp. 90, 50 en 6 mm.

Zooewel de geheele oppervlakte van den schedel als de buitenkanten van de jukbeenderen zijn buitengewoon ruw en hebben veel overeenkomst met een koraalvorming. De snijtanden zijn evenals de kiezen zeer sterk uitgehold en afgesleten, toch hebben alle kronen gemiddeld nog een hoogte van ongeveer 27 mm. De wortels van de afzonderlijke kiezen zijn zoowel in de boven- als onderkaak tot 17 mm te zien, eveneens een ouderdomsverschijnsel, dat zich bij haast alle zoogdieren als zoodanig voordoet. De kauw- en slijpvlakken der kiezen van het incomplete stuk uit Oedjoengkoelon toonen een nog sterkere afslijting en utholling, zoodat het vergelijkingsmateriaal minstens even oud, zoo niet ouder moet worden geschat.

Buitenzorg, Maart 1934.

P. F. FRANCK.

DE STERRENHEMEL IN MEI

STERRENGROOTTEN: 0 en 1 * , 2 * , 3 * , 4 • ; veranderlijk ○

De sterrenkaartjes gelden op 1 Mei te 22 u., op 16 Mei te 21 u., op 31 Mei te 20 u. en voorts op
15 Jan. 15 Feb. 15 Mrt. 15 Apr. 15 Mei 15 Jun.

5 u. 3 u. 1 u. 23 u. 21 u. 19 u.

DE MAAN. — L. K. 6 Mei; N. M. 13 Mei; E. K. 21 Mei; V. M. 29 Mei.

DE PLANETEN. — MERCURIUS staat ongunstig voor waarneming: de planeet gaat van den ochtendhemel over op den avondhemel, de bovenste conjunctie met de zon heeft plaats op 13 Mei.

VENUS blijft ochtendster.

MARS is onzichtbaar.

JUPITER (R. K. 12,9) blijft goed zichtbaar in de Maagd.

SATURNUS (R. K. 22,0 in de Waterman) komt omstreeks middernacht op en is op 7 Mei in conjunctie met de maan.

S. W. VISSER,